

УДК 347.919.7+951

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РІШЕНЬ СУДУ, УХВАЛЕНИХ У СПРАВАХ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Підченко Ю.О., суддя
Господарський суд міста Києва

Стаття присвячена загальній характеристиці рішень суду, ухвалених у справах окремого провадження. У результаті аналізу наукової доктрини й цивільного процесуального законодавства України сформульовано поняття та виокремлено вимоги до рішень суду, ухвалених у справах окремого провадження, а також проведено їх класифікацію.

Ключові слова: рішення суду, окреме провадження, законність, обґрунтованість, рішення про присудження, рішення про визнання, рішення про перетворення.

Стаття посвячена общей характеристике решений суда, принятых по делам особого производства. В результате анализа научной доктрины и гражданского процессуального законодательства Украины сформулировано понятие и выделены требования к решениям суда, принятых по делам особого производства, а также проведена их классификация.

Ключевые слова: решение суда, особое производство, законность, обоснованность, решение о присуждении, решение о признании, решение о преобразовании.

Pidchenko Y.O. OVERVIEW OF COURT DECISIONS TAKEN IN SPECIAL PROCEEDING

The scientific article is devoted to general characteristic of court decisions taken in special proceeding. An analysis of scientific doctrine and civil procedural legislation of Ukraine the notion of the court decisions taken in special proceeding is formulated, its classification is conducted, the requirements for this court decisions are highlighted.

Key words: court decision, special proceeding, legality, validity, award decision, decision on recognition, decision to convert.

Постановка проблеми. Під час здійснення правосуддя суд вирішує багато різних за своїм змістом і юридичним характером процесуальних дій: вирішує справу по суті, закриває провадження у справі без ухвалення рішення, вирішує клопотання осіб, які беруть участь у справі. Судження й волевиявлення суду з цих чи інших питань мають владний характер і втілюються у відповідну процесуальну форму – судові рішення [1, с. 625].

Одним із видів судових рішень є рішення суду, які, відповідно до п. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судові рішення у цивільній справі» від 18 грудня 2009 р. № 14, є найважливішими актами правосуддя й покликані забезпечити захист гарантованих Конституцією України прав і свобод людини та здійснення проголошеного Основним Законом України принципу верховенства права [2]. Саме рішенням суду цивільна справа вирішується по суті на основі встановлених у судовому засіданні фактичних даних.

Ступінь розробленості проблеми. Наукові погляди на проблему форми й змісту рішень суду відбито в дослідженнях таких українських науковців, як С.С. Бичкова, Ю.В. Білоусов, К.В. Гусаров, В.В. Комаров, Д.Д. Луспеник, Ю.Д. Притика, С.Я. Фурса та ін. Водночас зазначені процесуалісти досліджували здебільшого інститут рішень суду, ухвалених у справах позовного провадження. Відтак проблемні аспекти, пов'язані з визначенням юридичної природи рішень суду, ухвалених у справах окремого провадження, залишаються малодослідженими й потребують подальшої наукової розробки, що й становитиме мету статті.

Виклад основного матеріалу. Отже, рішення суду – акти правосуддя, якими цивільна справа вирішується по суті на основі встановлених у судовому засіданні фактичних даних.

Рішеннями суду закінчується судовий розгляд справи в порядку окремого провадження.

Проте з цього нормативного правила, закріпленого в ч. 3 ст. 208 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України, є винятки. Так, розгляд справи в порядку апеляційного та касаційного провадження, провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами у випадках, визначених у ч. 1 ст. 314, ч. 1 ст. 344, ч. 1 ст. 58, ч. 2 ст. 365 ЦПК України, може закінчуватися постановленням ухвали, а не ухваленням рішення.

Як і будь-які інші рішення, рішення суду, ухвалені у справах окремого провадження, підлягають класифікації. Найбільш науково обґрунтованим убачається поділ рішень суду на види за їхніми правовими наслідками на такі:

1) рішення про присудження – рішення суду, які зобов'язують одну зі сторін виконати певні дії на користь іншої сторони або утриматися від їх виконання (наприклад, рішення суду про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних і фізичних осіб, рішення суду про передання безхазяйної нерухомої речі в комунальну власність тощо);

2) рішення про визнання – рішення суду, що підтверджують наявність або відсутність між сторонами певних правовідносин, юридичних станів, обставин, фактів (наприклад, рішення суду про усиновлення, рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною, рішення суду про оголошення фізичної особи померлою тощо);

3) рішення про перетворення (конститутивні рішення) – рішення суду, які змінюють чи припиняють правовідносини між сторонами (наприклад, рішення суду про розірвання шлюбу, рішення суду про звільнення опікуна (піклувальника)).

Поряд із цим рішення суду, ухвалені у справах окремого провадження, можна класифікувати за повнотою й обсягом вирішених ними питань на такі:

1) основні рішення – рішення суду, якими закінчується судовий розгляд і цивільна справа

вирішується по суті (наприклад, рішення суду про надання права на шлюб);

2) додаткові рішення – рішення суду, які ухвалюються в судовому засіданні після ухвалення основного рішення з метою уточнення останнього за наявності правових підстав, визначених у ч. 1 ст. 220 ЦПК України (наприклад, рішення суду про вирішення питання щодо судових витрат).

Для того щоб рішення суду змогло виконати функцію захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод або інтересів, воно має відповідати таким вимогам:

1) законність. Відповідно до ч. 2 ст. 213 ЦПК України, законним є рішення, яким суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства, вирішив справу згідно із законом.

Як роз'яснив Пленум Верховного Суду України в п. 2 своєї Постанови «Про судові рішення у цивільній справі» від 18 грудня 2009 р. № 14, рішення є законним тоді, коли суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства відповідно до ст. 2 ЦПК України, вирішив справу згідно з нормами матеріального права, що підлягають застосуванню до цих правовідносин відповідно до ст. 8 ЦПК України, а також правильно витлумачив ці норми. Якщо спірні правовідносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – суд виходить із загальних засад законодавства (аналогія права).

Якщо є суперечності між нормами процесуального чи матеріального права, які підлягають застосуванню під час розгляду та вирішення справи, то рішення є законним, якщо судом застосовано, відповідно до ч. 4 ст. 8 ЦПК України, норми, що мають вищу юридичну силу. У разі наявності суперечності між нормами законів (кодексів), що мають однакову юридичну силу, застосуванню підлягає той із них, який прийнято пізніше. Під час установлення суперечностей між нормами права, які підлягають застосуванню під час розгляду та вирішення справи, суду також необхідно враховувати роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, що містяться в Постанові «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 01 листопада 1996 р. № 9 [3];

2) обґрунтованість. Обґрунтованим є рішення, ухвалене на основі повно й усебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, що були досліджені в судовому засіданні (ч. 3 ст. 213 ЦПК України).

Пленум Верховного Суду України деталізував також і поняття обґрунтованості, визнаючи обґрунтованим рішення, ухвалене на основі повно й усебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених доказами, що були досліджені в судовому засіданні й відповідають вимогам закону про їх належність і допустимість, або обставин, які не підлягають доказуванню, а також якщо рішення містить вичерпні висновки суду, що відповідають установленим на підставі достовірних доказів обставинам, які мають значення для вирішення справи (п. 2 Постанови «Про судові рішення у цивільній справі» від 18 грудня 2009 р. № 14).

На основі принципу безпосередності судового розгляду рішення суду може бути обґрунтоване лише тими доказами, які одержані у

визначеному законом порядку та перевірені в тому судовому засіданні, у якому ухвалюється рішення. Неприпустимим є витребування і приєднання до справи матеріалів на підтвердження висновків і мотивів рішення суду після його ухвалення [4, с. 471];

3) повнота – це властивість рішення суду, яка характеризує ступінь відповіді суду на всі заявлені вимоги, а також на інші питання, що виникли під час розгляду справи й вирішення яких має бути відображено в рішенні суду (наприклад, щодо негайного виконання, розподілу судових витрат) [5, с. 500].

При цьому, відповідно до положень ст. ст. 10 і 11 ЦПК України, суд розглядає цивільні справи в межах заявлених вимог та зазначених і доведених ним обставин.

Щодо справ окремого провадження необхідно враховувати, що під час їх розгляду, який здійснюється на підставі загальних правил, установлених ЦПК України, повною мірою не діють положення щодо змагальності й меж судового розгляду;

4) визначеність рішення суду, що передбачає наявність чітких лексичних формулювань у всіх його частинах. Особливо це стосується резолютивної частини рішення суду, у якій містяться відомості щодо вирішення цивільної справи по суті [5, с. 500];

5) форма. Рішення суду має бути ухвалене в установленій законом формі. Рішення суду в нарадчій кімнаті ухвалюється, оформлюється в письмовій формі та підписується суддею, а в разі колегіального розгляду – суддями, які розглядали справу (ч. 2 ст. 209 ЦПК України);

6) ясність і точність. Ясність рішення суду полягає в логічному, чіткому, переконливому і зрозумілому викладенні його змісту, а точність – у відсутності граматичних, стилістичних, арифметичних і цифрових помилок [5, с. 500].

Поряд із перерахованими вище вимогами до змісту цивільного процесуального законодавства України містять і вимоги щодо структури рішення суду, яке має складатися з чотирьох частин: 1) вступної; 2) описової; 3) мотивувальної; 4) резолютивної.

У кожній частині рішення суду мають бути повно й правильно відображені відомості, що становлять зміст цієї частини, як-от:

1) у вступній частині: час і місце ухвалення рішення; найменування суду, що його ухвалив; прізвища та ініціали судді (суддів – у разі колегіального розгляду); прізвища та ініціали секретаря судового засідання; імена (найменування) сторін та інших осіб, які брали участь у справі; предмет заявленої вимоги (п. 1 ч. 1 ст. 215 ЦПК України).

Особливість змісту вступної частини рішення суду у справах окремого провадження – у її виключно інформативному характері: зазначенні точних реквізитів і найменувань учасників цивільного процесу, а також окресленні предмета заявлених вимог;

2) в описовій частині: узагальнений виклад позиції інших заінтересованих осіб; пояснення осіб, які беруть участь у справі; інші докази, досліджені судом (п. 2 ч. 1 ст. 215 ЦПК України).

Описова частина рішення суду є найбільш змістовно вагомою, адже містить коротку інформацію про суть правовідношення, яке є предметом судового розгляду; доводи й заперечення осіб, які беруть участь у справі, щодо перспективи та правового підґрунтя розгляду

справи у визначеному законом процесуальному порядку [5, с. 503];

3) у мотивувальній частині: установлені судом обставини й визначені відповідно до них правовідносини; мотиви, із яких суд вважає встановленою наявність або відсутність фактів, якими обґрунтовувалися вимоги чи заперечення, бере до уваги або відхиляє докази, застосовує зазначені в рішенні нормативно-правові акти; назва, стаття, її частини, абзац, пункт, підпункт закону, на підставі якого вирішено справу, а також процесуальний закон, яким суд керувався (п. 3 ч. 1 ст. 215 ЦПК України).

Варто погодитися з висловленою в юридичній літературі думкою про те, що в необхідних випадках суд може в мотивувальній частині рішення суду також указати відповідну постанову Пленуму Верховного Суду України з питання застосування законодавства під час вирішення цивільних справ [4, с. 473].

Отже, мотивувальна частина рішення суду повинна містити встановлені судом обставини, які мають значення для справи, їх юридичну оцінку, а також оцінку всіх доказів, розрахунки, із яких суд виходив під час задоволення грошових та інших майнових вимог;

4) у резолютивній частині: висновок суду про задоволення заяви або відмову в заяві повністю чи частково; висновок суду по суті заявлених вимог (зокрема який саме юридичний факт є встановленим; у яких межах допускається неґайне виконання рішення, коли суд зобов'язаний або вправі його допустити); строк і порядок набрання рішенням суду законної сили та його оскарження (п. 4 ч. 1 ст. 215 ЦПК України).

Крім того, як наголошується в п. 18 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення» від 31 березня 1995 р. № 5, під час ухвалення рішення у справах про встановлення фактів, які мають юридичне значення, суди повинні мати на увазі, що, відповідно до особливостей окремого провадження, правила статей ЦПК України про розподіл судових витрат і відшкодування витрат по оплаті допомоги адвоката в цих справах не застосовуються [6].

Отже, у резолютивній частині рішення, ухваленого у справах окремого провадження, мають міститися вичерпні, чіткі, безумовні й такі, що впливають із установлених фактичних обставин, висновки по суті розглянутих вимог і залежно від характеру справи також мають бути надані відповіді на інші питання (зокрема передбачені в ст. ст. 216, 217 ЦПК України).

Крім того, у деяких категоріях справ окремого провадження цивільне процесуальне законодавство України прямо регламентує конкретні обставини, що мають бути відображені в резолютивній частині відповідного рішення, а саме:

1) у справах про розірвання шлюбу – відомості про вибір прізвища тим із подружжя, який змінив прізвище під час державної реєстрації шлюбу, що розривається (ч. 8 ст. 235 ЦПК України);

2) у справах про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи чи визнання фізичної особи недієздатною – відомості про опікуна або піклувальника такої особи (ч. 1 ст. 241 ЦПК України);

3) у справах про усиновлення – відомості про зміну імені, прізвища, по батькові, дати й місця народження усиновленої дитини, про зміну іме-

ні, прізвища, по батькові усиновленої повнолітньої особи, про запис усиновлювачів батьками (ч. 3 ст. 255 ЦПК України);

4) у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, – відомості про факт, установлений судом, мету його встановлення, а також докази, на підставі яких суд установив цей факт (ч. 1 ст. 259 ЦПК України);

5) у справах про визнання спадщини відумерлою – відомості про передання спадщини територіальній громаді за місцем відкриття спадщини (ст. 278 ЦПК України);

6) у справах про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи – відомості щодо такого: а) ім'я (найменування) одержувача інформації, його місця проживання або місцезнаходження, а також ім'я представника одержувача, коли інформація надається представникові; б) ім'я (найменування) особи, щодо якої банк має розкрити інформацію, яка містить банківську таємницю, місця проживання або місцезнаходження цієї особи; в) найменування та місцезнаходження банку, що обслуговує особу, щодо якої необхідно розкрити банківську таємницю; г) обсягів (меж розкриття) інформації, яка містить банківську таємницю, що має бути надана банком одержувачу, і мети її використання (ч. 1 ст. 290 ЦПК України).

Проведене дослідження дало нам змогу дійти таких **висновків**:

1) рішення суду, ухвалені у справах окремого провадження, можуть бути класифіковані за такими критеріями: а) правовими наслідками (рішення про присудження (рішення про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних і фізичних осіб, рішення суду про передання безхазяйної нерухомої речі в комунальну власність тощо); рішення про визнання (рішення суду про усиновлення, рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною, рішення суду про оголошення фізичної особи померлою тощо); рішення про перетворення (конститутивні рішення) (рішення суду про розірвання шлюбу, рішення суду про звільнення опікуна (піклувальника)); б) повнотою й обсягом вирішених ними питань (основні рішення (рішення суду про надання права на шлюб), додаткові рішення (рішення суду про вирішення питання щодо судових витрат));

2) для того щоб рішення суду змогло виконати функцію захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод або інтересів, воно має відповідати таким вимогам, як законність, обґрунтованість, повнота, визначеність, форма, ясність, точність;

3) структурно рішення суду, ухвалене у справах окремого провадження, має складатися з чотирьох частин: вступної; описової; мотивувальної; резолютивної. Особливість змісту резолютивної частини рішення суду, ухваленого в таких справах, полягає в прямій регламентації цивільним процесуальним законодавством України конкретних обставин, що мають бути відображені в ній.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Курс цивільного процесу : [підруч.] / [В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін.]; за ред. В.В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.

2. Про судові рішення у цивільній справі : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 14 // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 1. – С. 4.

3. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 01 листопада 1996 р. № 9 // База «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>.

4. Цивільне процесуальне право України : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / [С.С. Бичкова, І.А. Бірюков, В.І. Бобрик та ін.] ; за заг. ред. С.С. Бичкової. – К. : Атіка, 2009. – 760 с.

5. Цивільний процесуальний кодекс України : [науково-практичний коментар] / [С.С. Бичкова, Ю.В. Білоусов, В.І. Бірюков та ін.] ; за заг. ред. С.С. Бичкової. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К. : Атіка, 2010. – 896 с.

6. Про судову практику у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 5 // База «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-95>.

УДК 347.941

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВСЕБІЧНОЇ, ПОВНОЇ І ОБ'ЄКТИВНОЇ ОЦІНКИ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Ткачук А.О., магістрант
юридичного факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена розгляду меж правового регулювання оцінки доказів на основі виявлення її місця в процесі доказування. Охарактеризовано основні підходи науковців щодо обсягу правового регулювання оцінки доказів з позиції розуміння даного інституту як розумової чи процесуальної діяльності.

Ключові слова: докази, доказування, оцінка доказів, внутрішнє переконання судді, вмотивоване судове рішення, цивільне судочинство.

Статья посвящена рассмотрению границ правового регулирования оценки доказательств на основе выявления ее места в процес се доказывания. Дана характеристика основным подходам ученых в вопросе объема правового регулирования оценки доказательств с позиции понимания данного института как умственной или процессуальной деятельности.

Ключевые слова: доказательства, доказывание, оценка доказательств, внутреннее убеждение судьи, мотивированное судебное решение, гражданское судопроизводство.

Tkachuk A.O. LEGAL SUPPORT COMPREHENSIVE, COMPLETE AND OBJECTIVE ASSESSMENT OF EVIDENCE IN CIVIL PROCEEDINGS

The article deals with the limits of legal regulation of evaluation of evidences. It was established that the level of legal regulation of evaluation of evidence depends on understanding of the nature of this institution, namely as procedural or mental activity, according to what basic approaches are described.

Key words: evidence, proving, judge's inner conviction, evidence-based power, reasoned judgment, civil proceeding.

Вступ. Докази є основним юридичним інструментом суду, сторін та інших учасників цивільного провадження. Відповідно, процес доказування займає одне з центральних місць в цивільному процесуальному праві. Однак оцінка доказів, яка є невід'ємним елементом цього процесу і яка закріплює результати всього доказування, не приділено достатньо уваги з боку українських науковців.

Актуальність теми статті обумовлюється місцем і значенням оцінки доказів у процесі доказування в цивільному процесі. Так, належна оцінка доказів є умовою прийняття законного та обґрунтованого рішення у цивільній справі. Відповідно, правове регулювання інституту оцінки доказів повинно охоплювати ті аспекти, що виступають гарантіями справедливого судового розгляду.

Метою статті є дослідження меж правового регулювання оцінки доказів на основі аналізу її місця в процесі доказування, поняття, змісту, суб'єктів, об'єктів та результатів оцінки доказів у цивільному процесі.

Важливість та значення доказування зумовили велику кількість досліджень його поняття, змісту та елементів, в тому числі і оцінки доказів. Зокрема, це питання досліджували такі радянські вчені, як М.А. Гурвич, С.В. Курильов, П.А. Лупінська, Л.Б. Матюшин, І.І. Мухін, А.В. Трусов, К.С. Юдельсон, а також сучасні ро-

сійські науковці: К.І. Лельчицький, Л.М. Михайлов, І.В. Решетнікова, В.В. Спесісов, М.К. Треушніков і ін. Серед українських науковців можна виділити праці таких вчених, як В.В. Комаров, Д.Д. Лупеник, Т.В. Руда, С.Я. Фурса, Є.О. Харитонов, Т.В. Цюра, М.И. Штефант та ін.

В чинному Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК України) центральною статтею, присвяченою правовому регулюванню оцінки доказів, є ст. 212, якою передбачено такі основні правила: 1) суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням; 2) розумова діяльність суду ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів; 3) жоден доказ не має для суду наперед встановленого значення (доказової сили); 4) суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності; 5) результати оцінки доказів суд відображає в рішенні, в якому наводяться мотиви їх прийняття чи відмови у прийнятті [1].

Проблема визначення меж правового регулювання оцінки доказів постає з огляду на те, що остання є процесом, який відбувається насамперед у свідомості судді, а отже є внутрішнім процесом, що виключає можливість його детальної законодавчої регламентації, яка притаманна іншим інститутам цивільного процесу. На наш погляд, вирішення цієї проблеми обу-